

НА
УПОТРЕ-
БЕНИТЕ

ДВУДОМНИ И МЕЗОНЕТНИ ПИСАТЕЛИ

Цитат:

НИКОЛА ВАПЦАРОВ. „Голям пролетерски поет, драмски писател, есеист, литературен критичар, еден от основоположниците на Македонскиот литературен кружок во Софија, револуционер, антифашист, хуманист, верен син на македонскиот народ, влюбеник на неговото национално минато.“

Из „Фабрика“

Фабрика. Над нея облаци од дим.

А народот – прост.

Животот е здодевен и тежи!

Живот е без маска и без грим,

Пес е лут што озабен се ежи!

... Сите свои творби Вапцаров ги пишува на бугарски јзык според стариот правопис.“

Коментар:

Цитатът е от сборника „Македонски двудомни писатели“, поредица „Македонска книжевност“, печат НИД „Микена“ – Битола, 2008. Редакцията вклучва Санге Стойчевски, Бранко Цветковски, академик Влада Урошевич, Раде Силян и още осем имена на литературни специјалисти. Томът е под редакцијата на проф. д-р Томислав Тодоровски.

Сборникът е том № 7 от сто и тридесеттомна поредица на автори от Македонија, како гържавата финансира прежеждането ѝ на англиски език. Како двудомен е посочен и Христо Смирненски, както и още неколку автори от Бугарија. Така Вапцаров и Смирненски ќе бидат распространени и на англиски не от оригинала.

Нај-странното в тази академична поредица е, че без никакви свјан са пренаписани буквално пред очите ни текстовите на бугарски литературни класици и в нито еден от тези преводи не е посочено от кој език се пре-

веджа и кој е преводачът. Македонија, Турција, Румџнија, Хърватија, Словенија развиват към културните си министерства програми за подпомагане на свои автори – дават сериозни пари и за превод, и за издаване. Защо бугарското културно министерство прогължава да е потънало в интриги, самообслужване, тесногърдие и дълбок, дълбок провинциален сън? Онова, което се прави няма стратегия и нужното постоянство. Ето че ги няма и парите за „Помощ за книгата“ и въобще „Пари за култура няма и няма да има!“ Майор Деянов остави своите невидими следи, дали г-н Рашидов ще стъпва в тях?

Наблюдател Л.Б.

Жарко Кујунџиски БЪЛГАРСКА ПРИКАЗКА

Официално в Бугарија отдавна е прието становището, че присъствието на бугарската култура в общественото пространство на Македонија, особено в медиите, има крайно негативна конотация. Реално и основателно ли е това твърдение?

Камо цяло – да. Инстинктът ни за нетърпимост към бугарите е бетонизиран както към никој от другите ни съседи. Така че, ако, по волята на съдбата, някој от бившите ни премиери се сдобие с местожителство не в Благоевград в Западна Бугарија, а някъде в Южна Сърбија, не вярвам да осъмнем с графити от сорта: „Скопие ще стане Врания“ (Има се предвид сръбският град Врания в южна Сърбија – бел. прев.). Скопските баскетболисти добре знаят какво е „бугарска топка“, на „митницата“ се говори за „бугарска работа“, а и днес всички ние използваме израза „Бугар еден“ в подчертано обиден контекст. Звучи наивно, но е факт.

Негативната наелектризираност проличава най-отчетливо в изкуството. И ако сръбското кино от 90-те години за нас е символ за модернизъм, мачизъм, цивилизованост и гледаемост, ще се сети ли някой за поне едно българско заглавие – гледано или желано? Няма такова. И докато „Рибля чорба“ (дето дълго ни майтапеха, че сме страна, чийто западен съсед е Албания) непрекъснато обикаля с турнета държавата ни, преди концертите на „Уикеда“ в Скопие май и понятие си нямахме от нито едно по-значимо име на българската музикална сцена. А след като Никола Маджиров преведе изключителния „Естествен роман“ на Георги Господинов на македонски и съвременната българска проза за нас вече не е онази „тера инкогнита“, която е например узбекската. Само да припомним: Узбекистан не ни е първи комшия. Доста късно в академичната програма въведохме и предмета „българска литература“, на практика години след обявяването на независимостта, а българският език май още е недостъпен за студентите. Това са културологични пропуски.

Българските изследователи търсят причините в системната и систематична токсикация на македонския гражданин с „антибългаризъм“, продукт на предишната федерация, и „агитпроповското насочване на македонския народ към сръбския“.

Но ако излезем от конспиративните теории, би било интересно да разберем дали индикативното отношение към България и българите има обективни причини, т. е. алиби?

Отговорът отново е – да. Позицията ни е един вид подсъзнателна реакция: още повече че българите улесняват отношението към тях, дори го подтикват, стимулират, предизвикват, вдъхновяват. Прави впечатление например, че на изток от нас сякаш нямат групи традиционни напеви от онези, които ние пеем от векове като македонски. Българите разгорещено твърдят, че „Бяляна платно белеше“ е чисто „българска“ песен (макар езикът ѝ да е македонски). От друга страна, сръбите не посегнаха на нея, макар стиховете да им напомнят за „белогражданите“. Но „Бело-

град“ от песента не е сръбският Белград, а местност и винарски район в Тиквешко. После, освен самотната фигура на Димитрие Чуповски, всички герои на македонския 19 век (и началото на 20 век), са копи-пействани в българската история. Упорито се форсира и терминът „македонизъм“ като изкуствена политическа и научна доктрина за различаване на македонската нация от съседните.

Тук трябва да отбележим и непоследователността от македонска страна. Думата „български“ в заглавието на сборника на братя Миладинови не бива да е равносилна на кошмар, нито пък колебливата национална принадлежност на Кръсте Мисирков, или самоопределението като българи на повечето ключови дейци от Възраждането, че и преди това. Трябва открито и без табуа да говорим за това и с факти и научно обосновано да обясним историческата широта на този термин отпреди стотина години спрямо днес. Това вече е работа на академиците.

Очевидната амнезия, която проявяваме спрямо българската култура, е комплексен продукт на недостатъчно осветени процеси, но преди всичко е ответна реакция на българските фрустрации, породени от утвърждаването на нашата отделна национална идентичност, вследствие на което те „губят“ доста значими личности, фолклор, минало (спомняте ли си каубойското заявление на един от президентите на България, че ние сме „най-романтичната част от българската история“). Двойствените послания от типа „първи ви признахме, но не признаваме езика ви“ или „може да вземете български паспорт, но ОМО „Илинден“-ПИРИН не може да получи регистрация“ не са плодотворно поле за доверие и сътрудничество. Почвата е толкова земетръсна, че се пропуква и от поклащането на тревата.

Българите използват всяка възможност да ви кажат, че „сме един народ в две държави“. Това е така. Също както е вярно, че сме един народ в 192 страни (членки на ООН). Ако не реагираме рационално, нашата съпротива би била просто свидетелство за скрит страх. Не само че трябва да освободим съвестта си от балканските ата-

визми, но трябва да прогоним и страха от националната ни самоличност. Вместо това хубаво ще е да бъдем обективни и да се държим наистина като добри съсед, с достойнство и свободен ум да говорим за онова, което наричаме собствен исторически, обществен, демографски и културен пейзаж.

Така тази година „Златният Венец“ на поезията ще бъде връчен на българския поет Любомир Левчев. Това е преди всичко публично художествено (между впрочем и субтилно политическо) съобщение, но и тънък политически намек, свидетелстващ за зрелостта на македонската среда да се издигне над обстоятелствата. Ако не остане самотен изстрел в нищото, ако и България ни отвърне, като връчи най-значимата си (не някоя местна) литературна награда на писател, който ясно се нарича македонец и създава стиховете си на македонски език, и когато целият този процес обхване по-обширни пространства от двустранните „почитания“, надявам се и заглавието на тази моя статия да се освободи от съвсем непреднамерено негативната си конотация.

10 март 2010, в. „Дневник“, Скопие

„АЗ СЪМ ТУРЧЕ“

Цитат:

„Скандалните братя Али и Юзеир Юзеирови се сдобиха с обвинение заради партия и незаконен паметник в поповското село Славяново.“ Братът Юзеир Юзеиров казва: „България трябва да стане федеративна република и тогава ще върнем старото турско име на Търговище – Ески Джумая“. „Аз съм българче“ няма място в училище, иначе да учим и „Аз съм турче“.

Коментар:

Цитатът е от в. „Стандарт“, 3 март, 2010, бр. 6152. По този повод има едно интервю преди много време на сегашния културен министър Вежди Рашидов, който каза на шега: и аз рецитирам „Аз съм българче“, ама никои не ми вярва.

България е държавата в Европейския съюз с най-голямо мюсюлманско малцинство. Според статистиките то наближава 13 на сто. В същото време страната е осяяна с толкова много на брой и толкова големи джамии, че постройките изпреварват няколко пъти реалните нужди на изповядващите тази религия в момента.

Етническите турци са български граждани и се възползват от права, които трудно биха консумирали в Турция по същия начин. Имат ли задължения и отговорности обаче? Трябва ли да знаят официалния книжовен език на страната, на която са граждани? Имат ли желание да се интегрират и интегрирани ли са в устната и писмената българска култура? И ако не са, какво тогава са стотиците хиляди етнически турци? Фенове на една чужда, съседна държава, които са уседнали на наша територия и именно територията им е нужна може би? Наскоро позната литераторка и преводачка, живееща в Истанбул, но родена в кърджалийските села, ми каза с изненада и за самата себе си:

– Дойдох за няколко дни от Истанбул през Пловдив до София, без да се налага да говоря на български, достатъчен ми беше само турският!

Къде е културната ни граница с Турция и къде е географската? Каква ще бъде съдбата на България, когато турският етнос стане 20–30 на сто, а демографската криза стопи още повече българско население в близките еднове десетилетия? Една от достойните за внимание прогнози е и на братя Юзеирови. Нашите пишман политици и тотално отсъстващ духовен елит не се занимават с такива интелектуални упражнения? Турският духовен елит и турските политици обаче го правят, и то успешно.

Джордж Фригман: БАЛКАНИТЕ ПОД ТУРСКО ГОСПОДСТВО ТОЗИ ВЕК

Реалполитиката и геополитиката залагат на силата и интереса, стимулирани от алчната жестокост на световния лидер USA, който, за да запази могъществото и богатството си, трябва само да подклажда раздори и нестабилност с благовидни предлози, а през това време необезпокоявано да контролира световните океани и върти успешната си международна търговия.

Хипотетичните игри на развитие във времето имат своите огледални аналогии в миналото, кроят вероятни сценарии и невероятни развръзки. Безусловно Русия ще се разпадне и ще бъде погълната, а Евразия ще се подели между Полша, Турция и Япония. Франция и Германия се свиват. Европейският съюз не съществува. На Китай не се отрежда роля в подялбата поради неговата затвореност, Индия си остава дремец гигант, но Мексико увеличава потенциала си да дестабилизира дори САЩ.

В бъдещия свят липсва остро работна ръка и притока на емигранти към САЩ е свободен. Варварската като стадий на развитие американска култура, недостигнала до ниво цивилизация, ще завладее света. Авторът различава три етапа: варварство, цивилизация, декаденство. Европа е в третата си фаза.

Светът ще стане подвластен на високотехнологичен, силен военно, но с голяма морална и културна недостатъчност господар. Господарят ще се интересува от увекочаване на господството си – единствено и само. Неговите арогантност, бруталност, непредвидимост, циничност, лицемерие ще предизвикват страх и желание за сътрудничество и съюзничество, но и повсеместна глобална омраза.

В прогнозите Турция стига до Варшава в един момент, а завладяването на Балканите се описва като възможно

най-логична и лесна първа стъпка. Турция стига и до Египет, владее Суецкия канал, Близкия изток, мюсюлманска Централна Азия, както и прикарпатските гържави.

Новите завоеватели ще минат по старите пътища, само че с нови технологии, включително космически.

Това е кратко и непълно резюме от една книга, обявена за бестселър през 2009 в Ню Йорк и написана от Джордж Фригман, директор на водещ институт за геополитически анализи.

*„Следващите 100 години“ геополитическа прогноза за XXI в., HCM
Media, С, 2009*

ВАЖНИТЕ НЕЩА НЕ СЕ КАЗВАТ ПО ТЕЛЕВИЗИЯТА

**Българският политически
елит на терена на шоуто,
омазан с мармелад до ушите**

Както личи от последните месеци, първите лица в гържавата – и премиерът най-напред, и президентът след това – имат проблеми с шоуто. Тези слаби актьори влизат всеки ден в дома ни и най-нетактично ни занимават със себе си. А ние очакваме да оправят с ума, таланта и характера си общото ни дередже. Вярвате ли, че това ще стане?

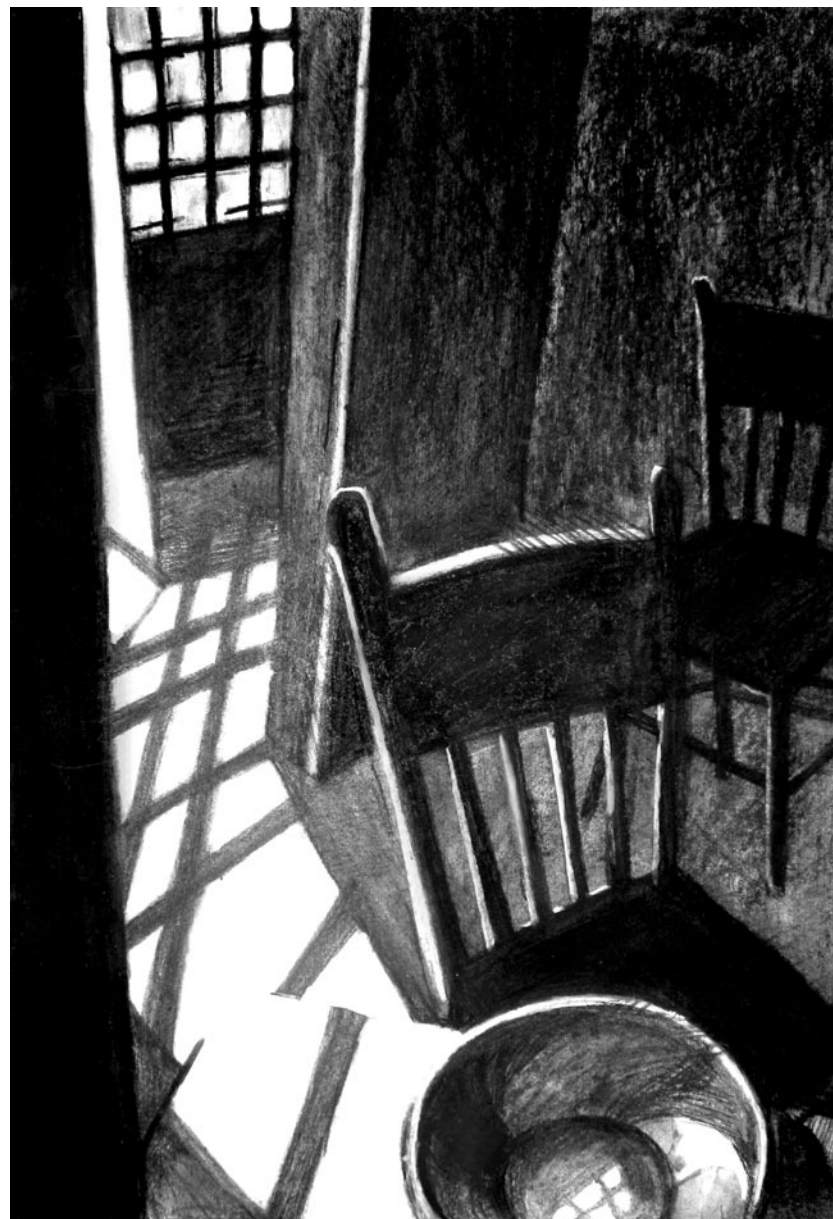

Има страни, където става. „Смесицата от приемственост в културата и социалната дисциплина позволи на Япония да съхрани ключовите си ценности, същевременно променяйки начините, по които прави това. Повечето общества по света не са в състояние да направят рязък обрат на курса си, още по-малко – запазвайки спокойствие. Япония обаче може и го прави. Нейната географска изолация я защитава от пагубни влияния върху културния ѝ и социален живот. Освен това страната притежава надарен и опитен управляващ елит, който набира нови членове въз основа единствено на качествата им, както и отлично дисциплинирано население, готово да следва своя елит. Именно тук е силата на Япония – сила, която я прави не точно непрегсказуема, но напълно в състояние да извършва обрати в политиката си в мащаби, които биха разцепили всяка друга страна в света.“

(„Следващите 100 години“, Джордж Фридман, американски бестселър за 2009.)

Не се вижда на хоризонта и дисциплинирано население, то е по-скоро деморализирано и отчаяно, а и по традиция анархистично и nihilistично, спасява се индивидуално, обича лозунга: „Всички са маскари“. Населението не признава елита си и затова също е на дереджето, на което е. Така му се пада! Да гледа шоу, в което няма гостъп, освен като мърморещ миманс. Партията на парите винаги побеждава в уговорените мачове (независимо дали служи на Москва, Вашингтон или Брюксел).

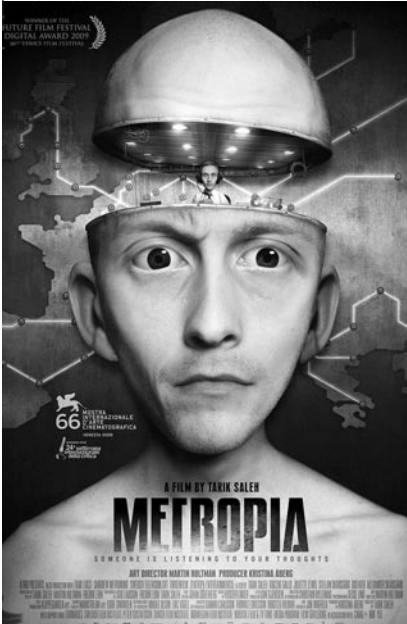
Наблюдател **А.Б.**

КАТО НА КИНО

редакционни коментари

Филмфестът през март ни заля със заглавия на филми. Отбелязваме две от тях и заради сюжетите им.

„МЕТРОПИЯ“

В „Метропия“ Европа е опасана от единно метро, енергийната и финансовата криза през 2024 г. издигат на върха на пирамидата елит, който шпионира всички, влиза в мозъка им. На върха на обществената йерархия отново са жестоки, алчни, примитивни хора. Например сред тях е най-богатият собственик на верига от магазини, който не може да пише. Криминалният сюжет проследява съдбата на едно от винтчетата на новата демократична система, човече-то е с извънредно голяма глава, по този начин са решени визуално всички герои.

„ИЗТОЧНИ ПИЕСИ“

В „Източни пиеси“ главният герой играе себе си, както се разбира след края на снимките. Преди да завърши заснемането, той умира наистина от проблемите, които пресъздава и във филма. Доколко е художествен разказът и доколко документален – остава въпрос. Показани са беднотиите и капанът, в който сме, дупките в душите на българина от края на миналия и началото на този век. Младите търсят хоризонт в страната си, в чужбина. Натрапчиво е усещането за безсилие, за липсата на „сол и пипер“, за безвкусоност на живота.

кадър от „Източни пиеси“

Една и съща унилоост и липса на надежда се натрапва в два толкова различни филма. Човешкото е разгледано под лупа с много болка и внимание, със стремеж да бъде съхранено. Усещането у зрителя обаче е като очакване за предстоящ невъзможен път през безкрайна пустиня.

Какво става с човека? Откъде тръгва всичко? От властта ли, или от самите нас? Не унищожаваме ли собствения си вид? Не унищожаваме ли и планетата си? Ето една констатация, която подлежи на измерване:

Само от 1970 до 2000, за някакви трийсет години, общото количество на животинските видове на Земята намалява с 40 на сто. Петнайсет хиляди вида (човекът също е отделен вид) изчезват... За една четвърт от млекопитаещите, една трета от земноводните, дванайсет процента от птиците ще съдим вече от спомени и снимки.

Възможно ли е да унищожаваме другите и само ние, от вида ЧОВЕК, да останем неприкосновени?

Драго Янчар

ПИСАТЕЛСКИ ВЪЗРАЖЕНИЯ СРЕЩУ ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕКТНОСТ

Ето на най-значимия днешен словенски белетрист ДРАГО ЯНЧАР (р. 1948) е от книгата му „Шега, ирония и по-дълбоки значения“. Тук го публикуваме с незначително съкращение.

През 1990 г. в Съветския съюз, по времето на последните му дни, излезе в руски превод романът ми „Северно сияние“. Когато пристигнах в Москва, където си получих авторските екземпляри, в хотела преживях огорчение и изненада, каквито не бях имал

при нито едно издаване на мои творби: установих, че в книгата липсва цяла глава. И това беше главата, в която с известен ужас, но с повече ирония описвах духа на времето, в което се развива действието на романа – лятото на 1938 година. В четирисет и седма глава в словенското издание, която в руското липсва, чрез необичайната атмосфера на моргата и чрез личността на един изтормозен от различни теории полуинтелигент прониквах в духа на времето, което бе ехо от натрапчивите нацистки идеи в едно провинциално словенско градче; тук се изказваха мисли, пълни с „научни“ доказателства за превъзходството на арийската раса и за нищожността на другите, по-специално на евреите. Повиках своя преводач и го попитах как да тълкувам това – дали тук не се е намесила някаква цензура? Той ми каза, че това вече е невъзможно, че цензурата вече е изхвърлена. Въпреки това редакторът бе на мнение, че тази глава е можела да бъде разбрана погрешно от читателите. Как така погрешно? Ами тъй,

като го тълкуват буквално, ми отвърна. Все пак, възкликнах аз, всеки поне малко литературно грамотен читател ще види, че става дума за иронизиране на една тълпоглава расистка теория. И какъв ли е пък този редактор, който не е разбрал това? Той го разбираше, само че се боял това да не се използва политически за антисемитски настроения, да речем, от националистическото движение „Памят“. Трябвало да разберете – ми подчерта той, – че тук не става дума за цензура, а за някаква коректност, която в тези неспокойни времена е много необходима. Съществувала е опасност книгата да не излезе, ако тази глава не е била изхвърлена. Казах, че тя наистина нямаше да излезе, ако аз навреме бях узнал за това, понеже нямаше да разреши да бъде отпечатана.

Но ето че аз не разреших поставянето на пиесата си „Големият брилянтен валс“ в София, когато в комунистическо време ръководство на един тамошен театър ми постави условие да променя името на един от главните си герои – Володя. Защото освен че навявало мисълта за руснаци, било като това на техния министър на културата, член на семейството на председателя на българската социалистическа република*. По-късно тази грама се появи на сцените в дъга български града и името Володя беше запазено. Разбира се, това бе вече по времето, когато в България нямаше нито руснаци, нито министър Володя, а бившият първи ръководител бе изправен пред съда.

И при двата случая не става дума за цензура, а преди всичко за преценка на някакъв редактор от издателство и за някакъв театрален режисьор, които в главите си умуват за политическата пригодност на литературния текст от гледище на обществените реалности и обстоятелства, при които той се е появил. И в двата случая става дума за посягане върху интегритета на художествени творби. В първия случай намесата е реализирана просто – без авторът да бъде осведомен, разчитайки, че той ще „влезе в положението“, а при втория – за убеденост, че авторът сам ще извърши такова посегателство по същите

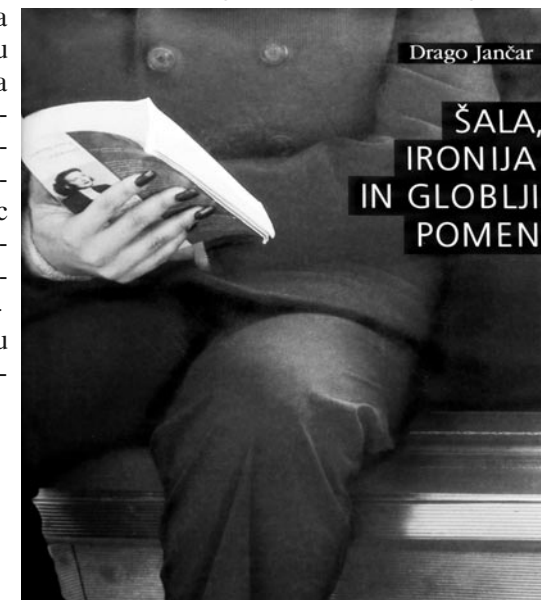
* Става дума за сина на Тодор Живков – Владимир, станал пословичен със своя нисък интелект, а пробутан от режима го председател на Комитета за култура. В партийните среди са го наричали и „Володя“. (Бел. прев.)

причини. Разбира се, и при двата случая цензурата при- съства като „едно наум“ в главите на извършителите. Това са безусловно остатъци в мисленето от времената на идеологическото пране на мозъци, а и от времето, ко- гато литературната творба е трябвало да се „поправя“ чрез автоцензурно самоограничаване в книгата или в пие- сата, като по този начин читателите и зрителите се предпазват от погубващите ефекти на политическата не- уместност, а издателството или театърът, т. е. редак- торът или режисьорът – от острата политическа критика. В края на краищата това се отнася и до всеки автор, който не разбира духа на времето и своите собст- вени заблуди. Не става дума за цензура, а за общ консенсус в нестабилните тоталитарни държави, за консенсус, който прави живота сносен, макар и опортюнистичен, по- неже се отнася до консенсус чрез автоцензура.

Политическата коректност на новото ни време (*poli- tical correctness*), която с вихрушката на освобождаващия либерализъм се появи през осемдесетте години на миналия век и успя бързо да утвърди в обществения живот нов терминологичен морален кодекс, не се ограничи с прогон- ването на езиковия расизъм, сексизма и другите форми на езикова дискриминация. В последно време все повече се присяга в сферите на изкуството. Авторът на това есе доживя разни критици да му трият сол на главата заради някакъв си негов „брутален“ език, „отношение към же- ните“, „нихилизъм“ към религиозните въпроси и т. н., тъй като всеки мъжага, криминален тип или нихилист в него- вите разкази не бил нищо друго, освен авторото „алтер его“: ти си го създал, понеже той е в теб или си изцяло отговорен за него. Убеждението, че книжовното изкуство не може да остане остров, на който преждевременно да се развиват моралните болести на съвременния свят, така се разпространи, че понякога по това се вземаха ре- шения за превантивно ограничаване. Преди две години по- лучих покана от ръководството на един виенски театър за участие в жури, което да оценява нови драматургични текстове, постъпили за техния конкурс. Конкурсът беше

обявен в рамките на бивша Югославия, между другото с условието текстовете да не съдържат елементи на на- ционална и религиозна нетърпимост и презрително отно- шение към жените. Авторите от територията на бивша Югославия през последните десетина години обаче израз- яваха всякакви нетърпимости в рамките на околната им среда и аз започнах да разсъждавам как изобщо трябва да се подхожда към една такава материя, щом не бива в своите творби те да изразяват такава нетърпимост? От чиста политическа коректност към ръководството на театъра не започнах дебат по този въпрос, а се измък- нах от журито и от планината текстове, които тряб- ваше да прочета. Нещата и без мен приключиха успешно и просто бях забравил за тях, ако през тази година в Швейцария не налетях на подобен конкурс, също за съвре- менни драматургични текстове. Конкурсът бе съфинанси- ран от ЮНЕСКО, „за да може с него да се пробуди съзнанието за психо-културните проблеми, с които се сблъскват хората от младото поколение в различните ет- нически или верски общности... в областите, където ет- ническите, религиозните и политическите реалности със своята подялба предизвикват обществено недоверие и съмнения... за да пристъпват към проникване в култур- ните и лични грами, които се случват у отделните лич- ностни идентичности...“

Няма две мнения, че тези и подобните на тях педа- гогически опити за възпитаване или превъзпитаване на писателите се раж- дат от предполо- жението, че имен- но писателите със своите национа- листически писа- ния са предизвика- ли или са налагали вълната на наси-

Drago Jančar

ŠALA,
IRONIJA
IN GLOBLJI
POMEN

лие на Балканите. С това предположение госта се прекалява, с него се освобождават от отговорност много лица, които са имали мощ и власт в ръцете си, макар да е истина, че не липсват писатели, които виждаха своята значимост като творци на историята и с това заместваха своята литературна нищожност. Опитът да се изчисти литературата от тъмните страни на балканските реалности, да се покаже, че литературата изобщо не е била гнездо на различни негативни предразсъдъци, поприще на човешки заблуди и че със своите положителни и светли послания е утвърждавала човеколюбието, религиозната и етническата толерантност, е също така заблуждение, както и убеждението, че политически коректният език може да промени реално обществените условия. Ако един такъв опит за превъзпитание на писателите успее, след това ние наистина бихме получили безконфликтна и безпроблемна, а оттам и стерилна проза или драматургия. Такава литература никой няма да чете, поради което тя не трябва и да се пише. Най-важната литература в този кът на Европа през двайсетия век се роди именно от художествените конфликти с противоречивата, рискова, тъмна балканска обществена реалност, която не се е бояла да описва предразсъдъците и враждебностите, низките страсти и човешките заблуди. Ако се придържаме към някакви критерии на политическа коректност, едва ли ще стане нужда да говорим за „Травнишка хроника“ на нобеловия лауреат Иво Андрич, макар че това произведение най-дълбоко отразява човешките възгледи в балканските културни и политически противоречия чрез изобразяването на множество отделни жизнени истории и съдби. Така е и при Меша Селимович, Мирослав Кърлежа и много още живи големи автори, които в своите творби лъкатушат по несигурните лабиринти на балканските обществени и духовни реалности.

Мария Тодорова в своята книга „Imagining the Balkans“* говори, че този европейски регион вече цяло столетие е много удобен склад за негативните стереотипи на Запада. Заради това гугагичните критични или конкурсни на-

меси в литературата от този регион ни карат да мислим, че става дума за извънлитературни критерии и когато там нещо съвсем се размъти, започват да ни го натякват с покровителствен тон. Като че ние сме деца от дивия Балкан, някакви си там откъснати източноевропейци, които „а приори“ е необходимо да бъдат защитени от това непристойните реалности на етническа и религиозна нетърпимост да се пренесат в литературата. А иначе, те не защитават своята публика, понеже тази публика е сякаш добре предпазена от политическата некоректност. Тук имам предвид прозата и драматургията на Томас Бернхард или на Вернер Шваб, които принадлежат към същото добро старо течение на европейската литература, оформило се с предизвикването на обществени конвенции и всякакви хипокризии.

Когато тези дни четох за новата буря, предизвикана в сред френската общественост от Michel Houellebecq със своя роман „Платформа“, а най-вече със своите некоректни политически изявления, си спомням за един писател, който живя доста време в Словения и при това предизвика реди скандали със своята провокативна, сексуална балканска литература, преди да стигне до главозамайващи тиражи на френския, германския и полския книжен пазар. Миодраг Булатович до края на живота си пишеше политически некоректна литература, мъжкарска, брутална, а също така саркастична и духовита, пълна с диви фантастични обрати. В своите политически възгледи, които с особено удоволствие пласираше преди излизането на всяка своя книга, той защитава великосръбската политика на Слободан Милошевич и на всяка крачка се подиграваше със словенската и хърватската култура, като открито оскърбяваше и албанците. За него може да се каже, че най-силно подстрекаваше шовинистичната тълпачина в бивша Югославия. Освен това Миодраг Булатович, като сърбин и като всеки великосръбски политик, обичаше публичността, скандалите, тлъстите заглавия със своето име във вестниците, на телевизионните камери, върху книгите си с високи тиражи. Отнасяше се не-

* Преводът на книгата у нас има заглавие „Балкани. Балканизъм“ (изд. „Фондация българска наука и култура“, С., 1999 г.). Мария Тодорова е български учен със световна известност, която живее в Съединените щати. (Бел. прев.)

приятелски към хърватите и албанците. В обстановката на нарастващия обществен конфликт той винаги искаше да се изтъкват неговите успехи. Уповаваше се за това на социалните и националните изблици, движеше се по гребена на несигурната политическа вълна. Булатович подкрепяше насилието на Балканите и бе негов резонанс. Безспорно такъв резонанс днес е Хулебек със своите изявления за исляма и мюсюлманите и лесно може да си се предположи, че ксенофобският слой на френското общество приема с мълчаливо одобрение това, и лесно би могло да се предвиди, че политически коректната общественост реагира бурно срещу него. Не само изявленията на този писател, но и неговият роман за прелестите и дълбокия смисъл на сексуалния туризъм предизвика дискусия за достойнствата в съвременното общество. Парадоксално е, че за шаблоните на тези „достойнства“ не даваха оценка никакви схоластици, а политически коректни, либерални, дори съвсем левичарски писатели. Но когато става дума за литературните качества, доколкото ми е известно, „Платформа“ с целия ѝ сексуален туризъм бе поставена на високо място от една част на критиката, която приема романа като художествен факт, без да се интересува от дискусията за „достойнствата“.

Трудностите около политическата коректност са всъщност в това, че тя се променяше в ход. Ако, да речем, си изцяло за равноправието на жените, това не е достатъчно, нужно е да доказваш активно своето за и против. Същото е, ако си жена. Някоя друга година след моето московско приключение с редактора, който изхвърли от романа ми цяла една глава, и то с най-добри намерения, ми поруменяха ушите, когато слушах едно съвсем различно, макар и много по-съвременно оплакване на една източногерманска писателка. След пагането на берлинската стена тази авторка се преселила на Запад и в началото на деветдесетте години се превърна в изгряваща литературна звезда на германския и на американския издателски небосклон. Обвиняващите и остри нейни думи бяха срещу автоцензурата, която ѝ налагаше полити-

ческата коректност. В началото на деветдесетте години в международния ПЕН е имало една много дейна група писателки, която към съществуващите комитети – каквито са комитетът на писателите в затвора, комитетът за превод, комитетът за мир – учредява и комитет на жените писателки. На конгреса в Торонто във въздуха се носеха много остри думи за дискриминирането на жените и на „женската“ литература, за мъжката издателска дейност и критика и за всякакъв род мъжки шовинизъм, за историята на патриархалното общество и за закоравелите стереотипи и предразсъдъци; както при всяка подобна активност, и тук се действаше доста войнствено. И когато една нощ със споменатата писателка и един приятел, словенски поет, след изморителните писателски заседания открийме в бара на торонтския хотел своя литературен „симпозиум“, най-напред заплувахме във винените литературни теми, а после от само себе си доплува при нас и писателската проблематика на „женския“ комитет. Моят приятел бе изпълнен с разбиране и подкрепа, но авторката, която принадлежеше към групата на учредителките на този комитет, за моя и на поета изненада внезапно каза: „Дотук ми дойде от тези баби!“ Ако си спомням добре, тя използва тук една доста груба английска дума и подчерта, че са ѝ надули главата със своята истерична политическа коректност и антимишки бръцолевеня, че на нея тази тираня на политическа коректност вече ѝ е додеяла, понеже си била чиста проба опортюнистично поведение, защото тя трябвало да внимава за всяка своя дума, а на всичкото отгоре трябвало и да си помисли, преди да напише всяко изречение, за да не би то да звучи обидно или дискриминиращо за някого. Каза още, че феминизмът се превръща в партийна дисциплина и че докато се развива все повече, в него надделяват уравниловка и ограниченост – такива, каквито познава от опита си в гържавата, в която е живяла, респективно в Германската демократична република. Преситена съм от това, повтори тя, но после резигнирано добави: „Все пак без тях в Америка нямаше да ми бъде издадена нито една книга!“

Въпреки всички колебания трябва да признаем, че политическата коректност има добри намерения. Нищо не трябва да противостои на тенденцията хората без привилегии, полово различни, пренебрегвани и всички други, които заради естеството си трудно пробиват пътя си през живота, да бъдат защитени пред вербалното насилие и езиковата дискриминация. Трябва да си признаем, че тази коректност изчисти езика от много елементи на преграждащите към чернокожите, от сексичния речник спрямо жените, от оскърбленията срещу хомосексуалността; тя успя да се намеси в английската и немската граматика... В словенската тези проблеми за щастие политически коректно са решени още в нейната структура.

...

Всяко изкуство носи в себе си противоречия с подчертано манихейски характер. Литературата се пише за читател, който е способен да навлезе в нейния свят, а в този свят се люби и се предава, враждува се и се лицемери, заедно с благородни хора в него съжителстват сексисти и расисти, често благородството и низостта са съчетани в една и съща личност; на литературата не е потребна критика, която да ѝ дава оценки с морални, религиозни или идеологически критерии, а която ще разбере вътрешните напрежения, съдби, истории и взаимности в нея. Недоразуменията винаги се натрупват там, където читателят или критикът се опитва да разбере или интерпретира литературната творба с извънлитературни критерии, особено ако това се крепи върху позициите на някаква формална очевидна или ценностна система. С недоразумение от този тип самият аз имам немалък опит. Когато през 1974 г. моята повест „Трийсет и пет градуа“, където в един кратък пасаж студент влиза в пълната аудитория и казва, че Тито е починал, един рецензент политически коректно написа (а тогава всички си внушавахме, че Тито е безсмъртен!) една всъщност доносническа оценка, в която обвини автора, че се подигравал с Маршала. Рецензията стана опасна за автора, след

като аз се оказвам човек, който си представя, че Тито може да умре. В романа ми „Галиот“, чието действие се развива през XVII столетие, пък някой намери прикрита аналогия между католическата и комунистическата инквизиция. В Аржентина, където живеят словенски емигранти, някаква госпожа категорично обвини автора, че изобразявал само насилието, което било почти последица от неговото комунистическо възпитание. Когато той се опита да се позове на една мисъл на бележития ни писател Иван Цанкар, която е подходяща в този случай – „Изобразявам такива теми, за да могат очите по-силно да копнеят за светлина“ – един вече покоен колега реагира: „Цанкар с нищо не е бил по-добър.“ В романа „Звънтяж в главата“ описвам как престъпниците гледат на жените, въпреки че така с мен постъпваха и моите герои; последният роман „Катарина, паунът и йезуитът“ бе изтеглен от продажба в католическата книжарница и в знак на протест оттам върнаха всички екземпляри, а в някакъв католически вестник моя милост бе провъзгласен за нихилист. Всичко това са подробности, но техният брой показва с каква трудност политическата коректност се сблъсква из бездните на литературното изкуство. Всичко тук се обединява от това, че не бива да се подлагат на съмнение търсенията, предизвикателствата. Съжалявам и заради естетиката на автора, нека я назовем с думата красотата, която не всички могат да разберат. И това е голямото нещастие за всяка идеология, за схоластика, за пуритана и дори за обикновения либерален политически коректор. Още по-голямо нещастие е, че тяхната битка никога няма да приключи. Когато със своите аршини премерят и проверят цялата съвременна литература, те ще трябва да се заловят и със старата, започвайки от народните приказки. Днес съжалявам, че не попитах оня московски редактор, който изхвърли от романа ми „антисемитската“ глава, какво би направил с Уилям Шекспир, ако в ръцете му бе попаднал еврейският герой, знаменитият Шейлок от комедията „Венецианският търговец“?

КНИЖАРНИЦИТЕ ВАМПИРЯСАХА...

”...Ако ви харесва Здрача, добре дошли в Мрака!
Зоу започва да се чувства в свои води в училището за вампири. Тя се учи да овладява огромна сила, с която я е дарила богинята Никс, освен това е лидер на Дъщерите на нощта. И, което е най-хубаво, има си гадже... даже две или три, зависи как ще го погледнете.

И тъкмо когато си мисли, че най-после е намерила своето място, се случва немислимото: някой започва да убива човеици тийнейджъри, а всички улики сочат, че мистериозният извършител е от училището за вампири. Докато опасността дебне човеците от стария живот на Зоуи, тя осъзнава, че необикновените ѝ сили, които я правят толкова специална, са заплаха за всекиго, когото обича.

Точно когато има нужда, от всичките си вампири приятели, смъртта взима своята жертва в Дома на нощта. Зоуи трябва да се изправи пред предизвикателството, което може да разбие сърцето ѝ и заплашва да разтърси целия свят...

Коментар на Моника Колчевска: ВАМПИРИ

Изглежда, че вампирите са еволюирали с течение на времето, за да останат част от популярната фантастика, но как всъщност са намерили дом в романтиката?

Някога вампирите скитали по подземията от ужасите, тероризирайки придирчивите читатели със славата си на кръвопийци и крадци на души. Днес, изглежда, хората вече не се страхуват от вампири. Вместо това те са станали желан герой на романтичните новели, в които

единственият страх е да не бъдеш обичан от вампира.

Вампирите в романтичния жанр.

Вампирите дълго време са били сексуален апел или са разчитали на сексуалното любопитство, за да привлекат интереса на читателя. Днес вероятно тези качества са отговорни за гладкото преминаване в романтиката, където сексуалната химия е изискване. Вместо да се страхуват да застанат лице в лице с вампир през нощта, жените (традиционните читатели на романтика) приветстват тъмния, мрачен непознат.

В общи линии вампирските романи, популярни днес, се характеризират с вампир (мъж) като герой на историята. Според USA TODAY четирите части от сагата на Стефани Майер „Здрача“, за момиче, което се влюбва във вампир, са четирите най-продавани книги за 2008-а. Известността на поредната „Дневниците на вампира“ на Л. Дж. Смит от ранните '90 за смъртно момиче, разкъсвано между двама братя вампири, се е възродила след наскоро направената филмова адаптация. „Истинска кръв“ на НВО, базиран на новелите на Шарлейн Харис „Южняшки вампирски мистери“ и разказващ за романа между смъртната Суки Стакхаус и вампира Бил Комптън, се е доказал като достатъчно известен, че да продължи с трети сезон. Дори Бъфи, която беше по телевизията в периода 1997–2003 и по дефиниция беше „Убиецът на вампири“ се размекна и се влюби в един от враговете.

Разбира се, има вариации на формулата вампир/ смъртна, но принципът си остава същият: присъствието на вампир в романтичния жанр означава, че на карта е заложена секси, забранена любов.

МОНИКА КОЛЧЕВСКА на 18 години, от Русе. Направила фен превода на първите две книги от поредицата „Здрача“. В момента се занимава с поддържането на първия български „Пърси Джаксън фен сайт.“ (Хубаво е да се уточнява, че съм направила фен превода, защото понякога звучи така все едно аз съм направила официалния превод за Егмонт.)

Вампири: Идеалният романтичен герой?

Всяка романтична новела изисква препятствия, които влюбените трябва да превъзмогнат заедно, преди да могат да бъдат заедно, и вампиризмът служи като решително изпитание в услуга на сюжета. Той може да постави влюбените в опасност, кара ги да се колебаят, слага бариера пред здравословния прогрес на връзката.

Известен факт е, че някои жени са безпомощно привлечени от „лошото момче“. Вампирът в романтичната фантастика се вписва в стандарта за лошо момче. Може да бъде мрачен, арогантен, агресивен, гадняр, буен и безспорно е убивал хора (и вероятно му е харесало). Това е още едно препятствие, което трябва да бъде превъзможнато.

Част от посланието за лошото момче е, че то може да бъде „поправено“ от неговата половинка. За любовта на жената/героинята лошото момче/вампир ще се промени. Той омеква заради нея. Често срещано е за лошото момче/вампир в романтиките да има поведение, определящо го като съществуването, което е. Превръщането му във вампир го е направило гив и примитивен.

Когато вампирът среща жената, той ѝ споделя мъката си: Той не може да остарее. Той вече е „живял“ ненормално дълго време и все пак вечността е пред него. Съществуването му е забулено в тайнственост и мрак. Хранил се е с човешка кръв, за да оцелее (въпреки че героичният вампир често е намирал алтернатива). Вярва, че е престъпник. Накратко да си вампир въобще не е това, което е прехвалено, че е. Въпреки това истинската любов е лек. Тя го спасява и лекува самотата

му. Перспективата за вечност вече не изглежда непоносима.

Безсмъртната любов.

Обещанието за истинска и вечна любов е най-съществената съставка от романтичната новела. Вампирът може да предложи безсмъртие точно защото той буквално е идеалният кандидат за предлагане на вечна любов. Какво повече може да поиска една жена? Е, изглежда, че романтичният вампир освен защита носи и заплаха, похот с нежна привързаност и свръхестествена завръзка, която прави връзката по-висша съгласно изключителността. Всичко това значи страст и въодушевление, диво приключение, което е неустойчиво за романтично ориентирания читател.

Стигайки до царството на романтичния жанр, вампирите са съблазнили много читатели. И те също са доброволни „жертви“. Вампирите не възнамеряват скоро да изчезнат от интересите им. И защо биха го направили? Те са все пак безсмъртни същества. Докато хората продължават да купуват, четат, поглъщат лакомо вампирски фантастики, съществата ще останат живи... е, немъртви.

Спектакълът на употребените:

**ТАКА
НЕ СЕ ПРАВИ:)**

*Това място е запазено за всички безобразия от извратения свят на
културния упадък, в който ни се падна да живеем.*

